

Excellente basisscholieren

Slechts driekwart van de excellente basisscholieren (zoals gemeten op de Eindtoets Basisonderwijs) haalt in zes jaar het VWO-diploma. Dat blijkt uit een GION-rapport dat deze week gepubliceerd is.¹ Het gaat om leerlingen die in 1999 het voortgezet onderwijs instroomden nadat ze minimaal 549 punten op de CITO-toets hadden verworven. Niet meer dan één op de 23 basisscholieren haalt zo 'n excellente CITO-score. Hoe komt het dat lang niet al deze 'high potentials' zonder vertraging het VWO-diploma behalen? De GION-onderzoekers wijzen op vier belangrijke factoren. Maar misschien moeten we hun lijstje aanvullen.

1. Laag opleidingsniveau van ouders (p. 45-46)

Naarmate hun ouders een lager opleidingsniveau hebben, lopen excellente basisscholieren een groter risico in een lagere schoolloopbaan terecht te komen of pas met vertraging een VWO-diploma te behalen. Zou dat komen doordat ze van hun ouders te weinig (huiswerk-)begeleiding krijgen? Of kunnen de ouders geen commerciële bijles betalen? Of zijn de ouders niet ambitieus genoeg? Of zijn ze gauwer geneigd hun kind voor alle zekerheid naar een lager schooltype te laten afstromen? Of voelen deze leerlingen zich niet thuis tussen klasgenoten uit betere milieus? Of hebben ze veel concurrerende, buitenschoolse verplichtingen (mantelzorg, een betaald baantje)?

2. Getreuzel in de onderbouw (p. 38-41)

Als een excellente basisscholier na groep 8 naar een *heterogene* brugklas (en eventueel zelfs een *langere brugperiode*) doorstroomt, loopt hij (zij) statistisch een fors risico in een te lage schoolloopbaan terecht te komen of pas na meer dan zes jaar een VWO-diploma te behalen. Wie direct na het basisonderwijs voor een *homogene* VWO-klas (of een categoriaal gymnasium) kiest, heeft statistisch de meeste kans na zes jaar een VWO-diploma op zak te hebben. Als je in zes jaar een VWO-diploma wilt halen, moet je vroeg voorsorteren naar het VWO, moet je risico's durven nemen, en moet je er meteen hard tegenaan gaan, samen met de klasgenoten die (net als jij) de strenge toelatingsselectie doorstaan hebben.

3. Gebrek aan ordelijke werkplanning (pp. 64-66, 97-98)

Hoe komt het dat sommige excellente basisscholieren geen succesvolle VWO-leerlingen worden? De GION-onderzoekers hebben aanwijzingen dat het iets te maken heeft met *Ordelijkheid*: gebrek aan ordelijke werkplanning. De onderzoekers suggereren dat de betrokkenen gebaat zouden zijn met meer structuur en strakkere begeleiding. Ik kan me daar wel iets bij voorstellen: zolang het leren je gemakkelijk afgaat, krijg je weinig impulsen om je tijd verstandig in te delen en gedisciplineerd te werken. Maar als je in het VWO-curriculum komt, wordt de druk op je tijdbudget groter en dreig je bij gebrek aan planningsvaardigheden achterop te raken.

4. De puberale prestatiedip van jongens (p. 46)

De GION-onderzoekers hebben lichte aanwijzingen dat excellente jongens uit het basisonderwijs, in vergelijking met excellente meisjes, onderpresteren in het voortgezet onderwijs. Zou het kunnen zijn dat jongens in hun puberteit ongeduriger zijn, meer moeite met het aanvaarden van gezag hebben, een lagere prioriteit aan het duffe schoolwerk geven en een hogere prioriteit aan stoere jongensdingen?

5. Jonge leeftijd?

Tot mijn verbazing hebben de GION-onderzoekers niet gecontroleerd of er, bij de excellente basisscholieren, een negatief verband bestaat tussen startleeftijd (in het v.o.) en kans van slagen in het VWO: kan het zijn dat velen van hen op de basisschool een klas overslaan en vervolgens op relatief jonge leeftijd het voortgezet onderwijs instromen? Zijn ze dientengevolge kwetsbaarder dan hun oudere klasgenoten en lopen ze daardoor méér risico een leerjaar in het voortgezet onderwijs te moeten doubleren of naar een lager schooltype te moeten afstromen?

6. Te hoog aspiratieniveau (VWO-plus, hoge studielast)?

De GION-onderzoekers constateren dat excellente basisscholieren, vergeleken met hun cohortgenoten, vaak zwaardere VWO-trajecten (in casu bètaprofielen) kiezen. Het spreekt vanzelf dat ze ook vaker het gymnasiumprogramma kiezen, met Latijn en Grieks in de onderbouw en minimaal één klassieke taal in

¹ *Excellente leerlingen in het voortgezet onderwijs*. URL: <http://www.rijksoverheid.nl/ministeries/ocw/nieuws/2012/06/14/meer-aandacht-voor-toptalent-nodig.html>

de tweede fase. Misschien is het voor hen ook verleidelijk een achtste eindexamenvak in hun pakket op te nemen. Bovendien trachten ze wellicht hogere cijfers te halen, al was het maar om door de toelatingsselectie van numerus-fixus studierichtingen heen te komen.

Dit brengt mij tot de hypothese dat excellente basisscholieren tijdens hun VWO-loopbaan vertraging dreigen op te lopen ten gevolge van het feit dat ze geen genoegen nemen met een minimaal VWO-programma maar dat ze een *verzwaard plusprogramma* wensen te volgen. Zij willen zó graag een honoursprogramma (zoals het gymnasium of het tweetalig onderwijs) doorlopen en hoge eindexamen-cijfers behalen, dat ze de kosten van een doubleerjaar op de koop toe nemen.

7. Te veel hooi op de vork?

In vorige paragrafen heb ik als hypothese voorgesteld dat getalenteerde leerlingen het hoogste doel (VWO in zes jaar) niet halen doordat ze te veel hooi op de vork hebben, namelijk:

- doordat ze hun binnenschoolse aspiratieniveau te hoog stellen en dientengevolge door hun schoolwerk overbelast worden (par.6) of
- doordat ze te veel buitenschoolse, concurrerende verplichtingen hebben, zoals mantelzorg of een betaald baantje (par.1).

Maar ze kunnen ook in ander opzicht te veel hooi op de vork hebben, namelijk:

- als er te veel extracurriculaire en buitenschoolse *vrijtijdsbezigheden* op hun tijdbudget drukken.

Excellente basisscholieren haalden hoge cijfers en velen deden het zelfs op hun sloffen. Ze hadden alle tijd voor buitenschoolse hobby's, bijvoorbeeld muziek- en sportbeoefening. Maar naarmate ze verder in hun schoolloopbaan komen, neemt het huiswerk toe. Ze komen in tijdnood en het is denkbaar dat ze de successen die ze in hun vrije tijd boeken, niet willen opgeven. In plaats van aan hun schoolverplichtingen geven ze prioriteit aan de ontwikkeling van hun buitenschoolse talenten, en wellicht ook aan hun persoonlijke en sociale groei als aankomend lid van een maatschappelijke elite.

In paragraaf 4 heb ik, wat jongens betreft, nog een aanvullende gezichtshoek gesuggereerd: geven vele jongens in hun puberteit hoge prioriteit aan stoere jongensdingen, waardoor het duffe schoolwerk in het gedrang komt?

8. Eenzijdige begaafdheid en onoverkomelijke handicaps?

Wat zijn excellente basisscholieren? De GION-onderzoekers hanteren een operationele definitie: dat zijn scholieren die bij de Eindtoets Basisonderwijs uitmuntende cijfers halen op Rekenen en Nederlandse Taal. De hoge cijfers op deze basisvaardigheden worden als een *noodzakelijke* voorwaarde beschouwd voor een voorspoedige schoolcarrière, maar het is naïef te veronderstellen dat deze basisvaardigheden ook *voldoende* zijn om in zes jaar het VWO-diploma te halen. De GION-onderzoekers gaan voorbij aan de mogelijkheid dat sommige 'excellente basisscholieren' weliswaar veel talent hebben maar toch enkele begaafdheden ontberen (of enkele handicaps hebben) waardoor ze gehinderd worden in hun voortgezette schoolcarrière. Het Nederlandse VWO biedt nauwelijks plaats voor dergelijke *eenzijdig begaafde leerlingen*, die sommige vakken niet onder de knie kunnen krijgen of die excessief veel tijd nodig hebben om in die vakken een zesje te halen. Men zweert bij *brede* intellectuele vorming: zij worden vastgepind op hun tekortkomingen en worden als zwakke leerlingen weggezet.

9. Krijgen hoogbegaafden te weinig hooi op de vork?

Maar onder de excellente basisscholieren die door de GION-onderzoekers onderzocht zijn, zitten ongetwijfeld ook flink wat leerlingen die over de hele linie hoogbegaafd zijn. Het wekt dan verbazing dat het GION geen aandacht besteedt aan de hypothese dat ze op de middelbare school gedemoraliseerd kunnen raken door gebrek aan uitdaging: het schoolse curriculum doet onvoldoende beroep op hun hoge intellectuele talenten. Arbeidspsychologen vertellen zelfs dat men door gebrek aan uitdaging een burn-out kan oplopen (overbelasting door onderbelasting).

De hypothese luidt dus dat sommige hoogbegaafden in onderprestatie vervallen doordat ze onvoldoende gelegenheid krijgen hun intellectuele talenten binnen het aangeboden curriculum aan te spreken. Een bijkomende factor kan zijn dat ze door klasgenoten als uitslovers worden weggezet als ze telkens weer hoge cijfers halen. Allengs leren ze dat het verstandiger is hun prestatieniveau aan dat van hun minder getalenteerde klasgenoten aan te passen.

10. Discussie

De GION-onderzoekers zijn op zoek naar maatregelen om te bevorderen dat 'excellente basisscholieren' in zes jaar het VWO-diploma behalen. In hun probleemanalyse concentreren ze zich op de factoren die in de paragrafen 1, 2 en 3 genoemd zijn. Naar mijn stellige overtuiging zouden hun aanbevelingen er anders

uitzien als zij ook de hypothetische factoren 4 t/m 9 in de beschouwing zouden betrekken. Deze noden namelijk tot de volgende denkrichtingen.

- (5) Instelling van een verrijgingsprogramma (honours course, bv. tweetalig onderwijs) voor excellente presteerders op de basisschool, zodat ze zich niet vervelen en niet voortijdig het voortgezet onderwijs instromen.
- (9) Instelling van verrijgings- of versnellingsprogramma's in het VWO, zodat hoogbegaafden zich niet vervelen en voldoende uitgedaagd worden door het schoolwerk.
- (6) Afremming van de deelname aan honours courses (zoals Latijn, Grieks, tweetalig onderwijs, achtste eindexamenvak) in het voortgezet onderwijs, zodanig dat alleen excellente presteerders eraan kunnen participeren.
- (7a) Afremming van de deelname aan extracurriculaire schoolactiviteiten, zodanig dat alleen leerlingen van 'good academic standing' eraan kunnen participeren.
- (7b) Beheersing van de benodigde huiswerktijd, zodanig dat iedere VWO-leerling wekelijks voldoende vrije tijd overhoudt.
- (7c) Instelling van 'remedial classes' en 'summer courses' voor VWO-leerlingen die achterstand dreigen op te lopen.
- (7d) Diversificatie van het VWO-curriculum zodat leerlingen ook andersoortige talenten (bv. op het gebied van kunst- en sportbeoefening) in schoolverband tot ontwikkeling kunnen brengen.
- (1) Diversificatie en ont-ideologisering van de Maatschappelijke Stage, zodat ook bezigheden in het kader van mantelzorg en betaald werk meetellen voor het verwerven van de stagepunten.
- (4) Diversificatie en flexibilisering van het VWO-curriculum, zodanig dat puber-jongens binnen hun schoolprogramma worden uitgedaagd met stoere jongensdingen.
- (8a) Flexibilisering van het VWO-curriculum, zodanig dat eenzijdig begaafde leerlingen niet onnodig gefrustreerd worden in hun schoolvorderingen.
- (8b) Invoering van 'remedial courses' in het hoger onderwijs om (formele en informele) deficiënties alsnog op te heffen.

Wes Holleman

weblog onderwijs 17-6-2012

<http://www.onderwijsethiek.nl>